

**19-9-2020 over 'In wolken uitgesneden': tekst en melodiekeuze
(toespraak van Gert Landman)**

Beste mensen en liefhebbers van René's liederen,

Op uitnodiging van *De Roos van Culemborg* mag ik hier iets zeggen, als voorzitter van de *Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied*, die verantwoordelijk was voor de liedboeken uit 1973 en 2013. In de aanloop naar die laatste bundel zat ik in de redactie, en heb toen meermalen de naam van René van Loenen zien langskomen. 13 eigen liedteksten en 5 vertalingen van hem hebben bij ons op tafel gelegen en kwamen in het Liedboek 2013. De meeste zult u in de bundel van vandaag aantreffen. Wat er ook wel in had gemogen is René's bewerking van Psalm 32 'Gelukkig ben je als je schuld bekent' met een swingende melodie van Roeland Smith (*1e vier regels voorzingen van 32a*).

32a Tekst	Gelukkig ben je als je schuld bekent	Roeland Smith
172 T	Een rijke man, een man van niets	Marijke Bleij-Pel
179 T	Meisje sta op (Talitha Koem)	Marijke Bleij-Pel
185 T	Een jongen met een grote mond	Jacques van den Dool
187 T	Runderen, schapen en duiven te koop	Yme van der Valk
253 Vert.	De zon daalt in de zee (vert. IJsland)	Thorkell Sigurbjörnsson
355 V	Vol van vreugde, dankbaar (doop)	Linus David
386 V	Vier met alles wat in je is (avondmaal)	(Jamaica) Doreen Potter
509 T	Kindje van vrede (kerstwiegelied)	Yme van der Valk
720 T	Alleen te leven om te zwoegen	Willem Vogel
777 T	Hem komt alle eer toe (canticum)	Maarten Kooy
815 T	Het eerste licht raakt Jakob aan	Janine Mehrtens
816 T	Dat wij onszelf gewonnen geven	Niek Hermanides
833 V	Neem mij aan zoals ik ben	John Bell (Iona)
850 T	Geen taal bij machte U te meten	Willem Vogel
949 V	Nu leef ik nog, maar eenmaal	Marijn Slappendel
986 T	De oorsprong van leven en licht	Christiaan Winter (of W. Vogel)
1016 T	Kom, laat ons opgaan	Willem Vogel

Als ik die achttien liedboekliederen verder bekijk, vallen mij o.a. de kinderliederen op. Over Nabal 'Een rijke man, een man van niets', op twee melodieën van Marijke Bleij, die je ook tegelijk en dus tweestemmig kunt zingen, met veel plezier. Van dezelfde Marijke 'Meisje sta op', over de dochter van Jäirus. De verloren zoon heet 'Een jongen met een grote mond' waar Jacques van den Dool een mooie melodie bij schreef : mineur voor de strofen en majeur voor het refrein, om de overgang van ellende naar feest uit te beelden (*zingen 185, slot van strofe 1 'totdat hij als een vuilnishond...' plus begin refrein*). En Yme van der Valk, met wie René veel heeft samengewerkt (in deze bundel wordt hij maar liefst 11 keer genoemd); die bracht de tempelreiniging tot klinken : 'Runderen, schapen en duiven te koop' (*1e strofe van 187 zingen*).

Als avondlied trof mij 'De zon daalt in de zee', een vertaling van een IJslands lied; ik heb dat op de radio horen uitvoeren door een IJslands koor onder leiding van de componist, met aan het eind van elke regel een lange noot die door de andere koorstemmen wordt opgevuld, en met een zó trage melodie dat je aan het eind van de dag al vanzelf begint met onthaasten (*beginregels van 253 zingen*). Zing het maar eens, het werkt echt ! Het omgekeerde qua tempo geldt voor het avondmaalslied uit Jamaica, met een pittig Latino ritme : Vier met alles wat in je is (*1^e 2 regels van 386 zingen*).

Deze voorbeelden maken duidelijk, hoe belangrijk het is dat tekst en melodie goed bij elkaar passen. Als de melodie speciaal bij de tekst is gemaakt, gaat dat bijna altijd goed. De muziek drukt de tekst uit : in sfeer, toonsoort en ritme ; door de belangrijke woorden het hoogtepunt van de melodielijnt te laten zijn, of daar een langere noot te maken. Dat geldt voor de liederen die ik heb laten horen ; uit deze bundel noem ik ook Bert Lassing, met een Kyrie 'Om de dagen van verdrukking', een credo 'Wij geloven in de Schepper van het leven' en het lied 'Hebben en zijn' over Abram en Lot (*strofe 1 zingen*).

Van Marijn Slappendel horen we vandaag drie melodieën, 'Wie zich in Christus' naam gereinigd en geheiligd weet', 'God van de jasmijn' (een prachtig lied dat Etty Hillesum wordt toegezongen) en Liedboek 949 'Nu leef ik nog'. Erg mooi vind ik het, dat het afscheidslied van Mozes 'Hier sta ik God' dezelfde melodie heeft gekregen. Ook hier versterken woord en toon elkaar volledig.

Dat spreekt niet vanzelf. Als je een liedtekst combineert met een bestaande melodie, klopt het dan met elkaar of loopt het hier en daar uit de pas? In de redactie van het Liedboek kwamen heel wat van die 'contrafachten' langs, d.w.z. tegen een tekst aan is een bepaalde wijs gelegd. We zongen dan stevast het hele lied door. Soms paste het niet qua sfeer. Soms bleek dat het ergens hinkte, een foute klemtoon ontstond; of dat het in strofe 1 goed op de noten liep maar in één van de volgende strofen ontspoorde, omdat de dichter niet in alle coupletten strak dezelfde cadans had aangehouden. Als nu een componist iets moet maken bij een tekst van een nog levende dichter, kan hij naar de dichter teruggaan en vragen of hij bij die en die regel de tekst kan aanpassen, zodat ook dat couplet goed op de noten past. Anders moet de componist zich in bochten wringen om op die ene plek verschillende ritmes en klemtonen toch een beetje logisch te laten klinken. Bij een enkel lied van René zou ik als componist ook bij hem hebben aangeklopt op dit punt (*niet hier noemen: Tijd en eeuwigheid, en een paar doopliedereën*); maar gelukkig is dat in bijna alle liederen uit deze bundel prima voor elkaar: als strofe 1 goed zingt, dan klopt alles in de volgende strofen ook.

Een fraai contrafact vind ik het Lied van Prediker, gecombineerd met een melodie die Willem Vogel schreef bij een ochtendlied van Sytze de Vries. De slotregel heeft een verbreding (een verlengde noot), die het najagen van wind alle nadruk geeft, waardoor René's tekst heel goed uit de verf komt: (*strofe 1 van 720 zingen*)

Nog meer geslaagde contrafachten: op de wijs van 'Jezus om uw lijden groot' dicht René 'Zie de Mensenzoon, hij gaat' – een goed alternatief voor het bekende lijdenslied. Ook ben ik blij met zijn versie van *Ein feste Burg*, dat in zijn klassieke Luthergetrouwe vorm niet te pruimen is maar als 'God is een toevlucht in de nacht' weer gezongen kan worden. Ook heel wat Bonhoefferliederen van René gaan op bestaande melodieën prima; dat was een mooi project met een rijke zangoogst!

Weer een ander verhaal wordt het, wanneer een tekst als koorstuk getoonzet is. Dan kun je iedere tekstregel, ja ieder woord muzikaal een eigen uitdrukking geven. Alfons van der Mullen heeft dat gedaan bij een achttal liederen van René. Het voorbeeld dat vandaag wordt uitgevoerd is *Een nieuw Hemelvaartslied* (op p. 71), dat meteen ook de titel van deze bundel bevat: *In wolken uitgesneden*. Boeiende composities; en met een goed koor, zoals vandaag, is dat echt genieten. Tegelijk gun je deze liederen ook aan de gemeente. Daarin is soms voorzien, zoals het lied van Jona, dat behalve een koorcompositie uit het fonds van De Nieuwe Cantate ook een eenvoudig gemeentelied kan zijn, te zingen op de melodie van de Psalm 140, beter bekend als het Tiengebodenlied; dan klinkt (p. 44) de derde strofe zo: (*1e 2 regels zingen*)

Wijlen prof. Niek Schuman schreef een boekje over Micha. Dat inspireerde René tot een Micha-lied en vervolgens Alfons tot een nieuwe cantate; ik las achterin dat er voor de IKON ooit een andere melodie bij was geschreven, met meer coupletten en ook nog een refrein; daar zou ik wel benieuwd naar zijn. Want de gemeente willt ook wat zingen.

Daarom eindig ik met twee voorstellen.

Het prachtige innige lijdenslied *Raak de wonden aan* (p. 70) heeft coupletten van vijf regels, met een metrisch schema van 5-6-5-6-5, dat is het aantal lettergrepen per strofe. Als ik dat opzoek in metrische indexen, van bijvoorbeeld het Liedboek 2013, dan kom ik uit bij Lied 566, wat goed hierbij past: Midden in de dood / zijn wij in het leven. Begin- en slotcouplet klinken dan zo: (*p. 70 + Lied 566*)

En laat ik diezelfde lettergrepen-index los op René's nieuwe Hemelvaartslied, dan kom ik bij Lied 582 *Door wat voor grote eenzaamheden*. Ik lees twee strofen en zing het derde, waarin u de titel van deze liedbundel hoort: (*p. 71 + Lied 582*). Ik dank u wel.